

УДК 371

*Бабаєв В.М.,
Харків, Україна*

НОВІТНІ ПРАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У сучасному світі головні конкурентні переваги високорозвиненої країни забезпечуються високою якістю людського потенціалу й тими чинниками, які безпосередньо пов'язані з життєдіяльністю людини, а це – освіта, кваліфікація, інтелектуальність, мобільність, особистісні якості і цінності та ін.

Відтак, країнами-лідерами є держави, які виходять з того, що найвигідніші інвестиції – це інвестиції у людський капітал. Перспективи свого соціального та економічного розвитку вони тісно пов'язують, насамперед, з якістю освіти. Так, як це, наприклад, роблять у США, де у 2006 році тепер вже колишнім президентом Джорджем Бушем-молодшим була запропонована «Американська ініціатива конкурентоспроможності» з бюджетом у 136 млрд. дол. США. В рамках згаданої «Ініціативи», яка спрямовується на збільшення інвестицій у людський капітал для підтримки і розвитку технологічного лідерства держави, планується збільшити на 70 тис. кількість вчителів з математики та природничих наук, додатково залучити 30 тис. інженерів та вчених в якості вчителів-сумісників, подвоїти державні асигнування на фундаментальні дослідження до 50 млрд. дол. США, надати приватному сектору податкові пільги на суму 86 млрд. дол. США на науково-дослідні і конструкторські роботи та розробки [3, с. 38].

В Україні ж навпаки, попри загальноосвітню тенденцію, саме наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіч інвестиції в освіту перестали бути перспективними. Період «первинного накопичення капіталу» в нашій країні призвів до майже повного знецінення рівня освіченості як підґрунтя для життєвого успіху. Водночас незалежна Україна, без перебільшення, залишилась без власної концепції середньої та вищої освіти – відійшовши від радянських стандартів, європейські (зокрема елементи Болонського процесу) перейняла лише поверхнево, без належного переосмислення і необхідної адаптації зарубіжних навчальних практик. Як наслідок – вітчизняна система освіти не здатна вчасно реагувати на нові економічні потреби, тим більше – працювати у випереджальному режимі, як це відбувається в розвинутих країнах світу.

Останнім часом в нашій країні спостерігалась ситуація, для якої були характерними:

- відсутність колись дійової зв'язки «освіта-наука-виробництво» та серйозної експериментально-виробничої бази у вищих навчальних закладах,
- зруйнованість системи професійно-технічної підготовки середньої ланки,
- наявність непрозорої і головне – неефективної системи формування відповідним міністерством держзамовлення вищим навчальним закладам, а відтак – майже стовідсоткова неможливість отримання випускниками першого місця роботи за фахом.

У результаті, сьогодні поза спеціальністю працює 70% тих, хто отримав фізико-математичну і технічну освіту і 40% тих, хто має освіту з біологічних та медичних наук [3, с. 18-19].

Слід усвідомлювати, відставання наразі за ступенем гуманітарного розвитку є набагато критичнішим чинником для майбутнього країни, ніж можливі програші в економічній, політико-правовій, інституційній чи будь-якій іншій площині. Тому пріоритетними в нашій країні мають стати реформи секторів, безпосередньо пов'язаних з розвитком людського капіталу, насамперед освіти.

Зрозуміло, що в Україні, з огляду на її потреби розбудови ефективною і дійовою вертикалі державного управління, створювана система освіти має орієнтуватися на інноваційну складову економіку, людський розвиток, запити та вимоги внутрішнього і зовнішнього ринків праці.

Сьогодні вплив інноваційного типу світового розвитку здійснюється не лише на завдання педагогіки вищої школи, але й на всю систему національної освіти.

В ситуації, коли в світовій економіці склались всі необхідні передумови для чергового етапу науково-технологічної революції та розповсюдження шостого технологічного укладу (для якого характерним, передусім, є провідна роль науки, що втілюється в наукових відкриттях та промислових технологіях, визначаючи нові умови функціонування та розвитку суспільства, задоволення зростаючих потреб населення [3, с. 42; 4; 5]), наука, реальний сектор економіки (виробництво) і освіта мають бути інтегровані в єдину систему.

Задля цього багатьма дослідниками пропонується створити мережні структури, що пов'язують дослідницькі центри, провідні вузи та виробничі підприємства [3; 4; 5].

Однак, це в певній перспективі. А що вже сьогодні цінного, корисного та дійсно цікавого стосовно підготовки фахівців за технічними спеціальностями ми можемо запропонувати своїм колегам з інших міст? Коротко зупинюсь на деяких моментах з власного досвіду співпраці з харківськими вищими навчальними закладами, науково-дослідними інститутами та підприємствами промислового комплексу регіону.

Вже традиційними для кафедри управління проектами в міському господарстві і будівництві Харківської національної академії міського господарства – однієї з найперших подібних в Україні – стали лекційні заняття, які проводять для майбутніх менеджерів проектів і програм спеціально запрошені керівники провідних промислових підприємств, науково-дослідних центрів, вищих навчальних закладів, органів представницької і виконавчої влади міста та області. У свою чергу, практичні заняття будуються винятково на розгляді, аналізі реальних проектів/програм розвитку Харкова і регіону, що були реалізовані, впроваджуються або знаходяться в стадії своєї розробки. Постійно на кафедру запрошуються колишні випускники, які діляться власним життєвим і виробничим досвідом зі своїми майбутніми колегами.

Здійснюване на кафедрі регулярне психологічне діагностування студентів з обов'язковим обговоренням отриманих результатів спрямовується на корекцію їх поведінки, ціннісних орієнтацій, переконань з метою всебічної адаптації до командної форми роботи – основного формату діяльності команди проекту або програми [1].

Власне сама система викладання різних дисциплін на кафедрі побудована з урахуванням отримання студентами як майбутніми фахівцями з проектного менеджменту того рівня компетенції, яка окрім професійної складової має обов'язково містити:

- когнітивну компетенцію, що припускає використання теорії й понять, а також так званих «прихованих» знань, придбаних у результаті власного життєвого досвіду;
- функціональну компетенцію (вміння та «ноу-хау»), тобто все те, що фахівець повинен уміти робити у виробничій сфері, у сфері навчання або більш широкої соціальної діяльності;
- особистісну компетенцію, що припускає поведінкові вміння в конкретній ситуації;
- етичну компетенцію – набір певних особистісних і професійних цінностей.

Саме на їх підставі, на мою думку, мають формуватися вимоги до професійної культури та особистісних якостей сучасних інженерів та керівників.

Багато в чому з метою відновлення втрачених зв'язків у єдиній і дійовій колісній системі «освіта-наука-виробництво», якісної підготовки нового покоління висококласних фахівців і керівників, надання їм чіткого розуміння специфіки організації й управління виробничими процесами в сучасних умовах – кафедрою, окрім необхідної виробничої практики, проводяться виїзні практичні заняття на ключових підприємствах міського господарства (КП «Харківкомуночиствод», Харківські теплові мережі, КП «Вода» та ін.), об'єктах цивільного і промислового будівництва (Харківська обласна філармонія, КП ОСК «Металіст», індустріальний майданчик «Малинівка» та ін.), улаштовуються відвідування студентами сесій місцевих рад, господарсько-управлінських активів області, спільних колегій міністерств і відомств, організуються зустрічі з менеджерами вищої ланки.

Подібний формат проведення занять практикується на кафедрі впродовж останніх п'яти років. І це вкрай важливо, якщо враховувати тенденції, що сформувались у вітчизняній вищій школі, для процесу навчання в якій характерною є перевага теоретичної підготовки на шкоду такої необхідної практичної складової.

Вірність обраної виховної та викладацької стратегії підтверджуються реаліями життя – з року в рік неспинно збільшується відсоток працевлаштованих випускників кафедри за фахом у перший рік після закінчення вищого навчального закладу.

Однак керівництво як кафедри, так і Харківської національної академії міського господарства не збираються зупинятися на досягнутому.

Згідно досягнутих домовленостей між Міністерством житлово-комунального господарства України та Харківською національною академією міського господарства укладено договір про співробітництво [2]. Різним кафедрам Академії, починаючи з цього року, будуть замовляти підготовку певної кількості фахівців для роботи в Міністерстві. Крім того, як фахівці, так і найбільш талановиті студенти-старшокурсники ВНЗ будуть приймати саму безпосередню участь у розробці та коригуванні нормативно-правових актів у галузі житлово-комунального господарства, відповідних програм реформування різних рівнів.

В цілому, подібний досвід співпраці вищих навчальних закладів з владними органами, без перебільшення, став доброю традицією для Харкова – за цією схемою, крім Харківської національної академії міського господарства, вже тривалий час працюють:

- Національний технічний університет «Харківській політехнічний інститут» над низкою ключових проектів і програм у сфері енергозбереження, розвитку паливно-енергетичного комплексу, конверсії військово-промислового комплексу, вдосконалення кадрового забезпечення органів влади, реформування адміністративно-територіального устрою та ін.;

- Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури над проектами і програмами у будівельній галузі;

- Харківський національний економічний університет над програмами соціально-економічного розвитку міста і області;

- Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого над удосконаленням нормативно-правової бази органів місцевого самоврядування і державного управління;

- Харківський національний дорожній університет над проектами і програмами у сфері дорожнього і шляхового господарства.

Нестача в центрі і на місцях фахівців з необхідним рівнем знань і вмінь, певним досвідом практичної роботи примушує не тільки міністерства, але й приватні фірми та неурядові організації звертатися до вищих навчальних закладів у пошуках талановитої молоді. Однак, як свідчить досвід провідних країн світу, лише цільова підготовка фахівців упродовж років навчання у ВНЗ – для конкретного підприємства, організації, установи – здатна вирішити проблему водночас нестачі кваліфікованих кадрів у реальному секторі економіки країни та надлишку фахівців певної спеціальності на ринку праці, наявності безробітних з вищою технічною освітою.

Відтак, саме цільова підготовка фахівців має бути започаткована в усіх без винятку технічних вищих навчальних закладах країни, оскільки є запорукою як якості освіти та змістовності і затребуваності отриманих знань, так і перспектив подальшого працевлаштування студентів-випускників.

З іншого боку, подібний договірний формат взаємодії вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів, промислових підприємств і органів влади дає всі підстави для відновлення втрачених колись взаємовигідних зв'язків, та надає можливості, зокрема, владі – перевести власну політику на наукове підґрунтя та підвищити ефективність управлінської діяльності, виробничникам – наповнити підприємства професійними кадрами та новітніми науковими розробками,

академічній науці – забезпечити працевлаштування власних випускників і знайти своє логічне продовження в науці прикладній, а останній – отримати необхідну базу для досліджень та експериментів, нових відкриттів.

Одним з останніх прикладів тісної і плідної співпраці науки, освіти, виробництва і влади стала спільна робота в форматі Харківського регіонального Комітету з економічних реформ. Красномовним є власне сам склад Комітету, в який від промисловців увійшли представники АТ «УПЕК», ВАТ «Турбоатом», АК «Харківобленерго», ГПУ «Шебелинкагазвидобування», ТОВ «Трест «Житлобуд-1» та ін., від прикладної науки – представники Північно-Східного наукового центру Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України, Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України, «УкрДНТЦ «Енергосталь», НТЦ Інженерної академії України, Інституту проблем машинобудування ім. О.М. Підгорного, Північно-Східного регіонального центру інноваційного розвитку та ін., від науки академічної – представники Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Харківської національної академії міського господарства, Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури, Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка, Харківського національного економічного університету, Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва.

Результатом роботи стали не лише спільно вироблені пропозиції від Харківської області за різними секторами народногосподарського комплексу щодо створення загальнонаціональної програми економічних реформ, але й той, на моє глибоке переконання, важливий і навіть безцінний обмін думками і ідеями, який все ще, на жаль, не перетворився на постійний діалог.

Коротко підсумовуючи викладене, слід підкреслити, що в сучасному постіндустріальному світі, де головним ресурсом конкурентоспроможності виступають знання, навчальна активність людини перестає бути окремим видом діяльності та перетворюється на невід'ємну складову способу життя як такого.

Одним з механізмів розвитку «відкритої особистості» у сучасному соціумі є безперервна освіта. У 2000 році на Європейському саміті у Лісабоні поширення безперервної освіти було визнано головною передумовою формування громадянського суспільства. Активна громадянська позиція, як свідчить досвід провідних країн світу, неможлива без успішної професійної кар'єри, оскільки саме вона закладає фундамент незалежності людини, її самоповаги та добробуту [3, с. 18].

Саме тому започаткування практики безперервної освіти в Україні, визнання неформальної і спонтанної освіти, відновлення дійових зв'язків у системі «освіта-наука-виробництво», створення необхідної експериментально-виробничої бази у вищих навчальних закладах, формування цільових замовлень на рівні держави на підготовку професійних фахівців, подібних до тих, що прописані в угоді між Міністерством житлово-комунального господарства України і Харківською національною академією міського господарства, є на сьогодні найоптимальнішим шляхом до підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці, їх соціальної мобільності, суттєвим кроком у справі вирішення проблеми безробіття, формування дієздатної національної гуманітарно-технічної еліти та перетворення її на визначальний чинник соціального та духовного відродження України.

Список літератури: 1. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Прийняття проектних рішень» для студентів денної і заочної форм навчання

спеціальності 8.000003 – «Управління проектами» / Укл.: Бабаєв В. М. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 55 с. 2. *Министерство строго спросит с харьковского вуза за бракованных выпускников [Электронный ресурс] // Сайт «В городе» – Режим доступа к сайту: <http://vgorode.ua>*. 3. Національна стратегія розвитку «Україна – 2015» / Громадське політичне об'єднання «Український форум». – К., 2008. – 74 с. 4. Семиноженко В.П. Какой уклад – такая и экономика [Электронный ресурс] // Персональный сайт В. Семиноженка. – Режим доступа к статье: <http://www.semynozhenko.org.ua/documents/2004/5/227.html>. 5. Цихан Т. В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины // Теория и практика управления. – №1 (18) январь 2005. – СС. 33-46.

В.М.Бабаєв

НОВЕЙШИЕ ПРАКТИКИ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ: ОПЫТ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассматриваются вопросы, связанные с подготовкой специалистов технических специальностей в отечественных высших учебных заведениях. Предлагаются пути решения задач по повышению качества подготовки инженеров и руководителей для народнохозяйственного комплекса города, области, страны в целом на примере опыта Харьковской национальной академии городского хозяйства.

В.М.Бабаєв

НОВІТНІ ПРАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена висвітленню питань, пов'язаних з підготовкою фахівців технічних спеціальностей у вітчизняних вищих навчальних закладах. Пропонуються шляхи вирішення завдань підвищення якості підготовки інженерів та керівників для народногосподарського комплексу міста, області, країни в цілому на прикладі досвіду Харківської національної академії міського господарства.

V.M. Babayev

NEW PRACTICE OF PREPARATION OF EXPERTS OF TECHNICAL SPECIALITIES IN THE HIGHER SCHOOL: EXPERIENCE OF THE KHARKOV REGION

In article the questions connected with preparation of experts of technical specialities in domestic higher educational institutions are considered. Ways of the operative decision of problems on improvement of quality of preparation of engineers and heads for an economic complex of a city, area, the country as a whole on an example of modern experience of the Kharkov national academy of municipal economy are offered.

Стаття надійшла до редакції 4.06.2010

УДК 371 (075.8)

*Ягунов В.В.,
м. Київ, Україна*